

Hajdu István

Megtalált képek; elharapott mondat

Hencze Tamás: *Munkák a 60-as, 70-es évekből*

Neon Galéria, Budapest

2011. május 19 – június 14.

A hatvanas évek elején-közepén HENCZE TAMÁS a francia tasizmus, majd az amerikai absztrakt expresszionizmus hatására kirobbanó érzelmekkel teli, a monokrómhoz közeli „gesztus”-képeket festett. Az évtized végére képei „kihültek”, s egy sajátos technikai eljárás birtokbavételével alapvetően megváltoztak. 1966–67-től festményeiből számúzte a faktúrában és a jelben rejlő személyességet, s egy csak rá jellemző, mégis eltávolító objektivitást sugalló, közvetve a kinetikus művészetre, más szempontból pedig a monokróm festészetre utaló, de ezek befolyásától tökéletesen mentes művészetet teremtett. Így ismertük a történetet...

Ám 2010 késő őszén előkerült húszegynéhány, a hetvenes évek elején készített papír alapú festmény; hihetnénk: zárvány, fosszília, passzé. De nem. Ezek a mun-

HENCZE TAMÁS
Rajz I., 1975, színes
ceruza, grafit,
papír, 35 × 25 cm,
© fotó: Juhász Imre

kák – ha meg nem is változtatják, de – vég-
eredményben árnyalják és bonyolítják az életmű
értését és értelmezését.

Egyrészt annak a sorozatnak a váratlan folyta-
tásaként tekinthetők, melynek darabjai 1964–65
tájan születtek, s furcsa, hartungosan derengő
fényű, rács-szerkezetű sűrűsödő gesztusokat
fogtak egybe. E művek annak idején egy új út
kijelölésének esélyét mutatták meg: szövet-sze-
rűen kiegyenlített, a korábbi munkáknál feyel-
mezettebb, strukturált felületükkel az informel
és a pattern painting ötvözésére tettek kísérle-
tet. Egyszersmind ekkor nyilatkozott meg talán
először Hencze festészetében a később oly jel-
lemző szándék: a fény „egyszínű” értelmezése.
Másképp olybá tűnik, mintha 1972–73 táján a
festő kiszólt volna az önmagára mért szigor
mögül, s megkockáztatott egy személyesebb és
szeszélyesebb, líraibb formálásmódot, melynek
végül mégsem látta hasznát.

S készült ebben az időben egy – ugyancsak fele-
désbe merült, most felbukkant – papíralapú mű
is, mely átmenetet képez, persze csak így és
most visszatekintve, a tíz év végül is széttartó
irányú útjai között: a *Hommage à Soulage* (1964,
olaj, karton, 70 × 50) című festmény, mely meg-
előlegezett szintézisként (ha létezik ilyesmi) fel-
kínálja a későbbi eszközök választékát.

A Hencze által is elfelejtett művek a keretbe
foglalt, kimerevített és megragadott mozgást
– még talán a szürrealizmus automatizmusára
is utalva – plasztikus emlékként, mint az idő
visszfényét rögzítik; a felületek magukba zárják
az „esedékes” asszociációk realitás-töredékeit.
Ez történt a szó szoros és átvitt értelmében:
emlékként (?) felderengett ismét a felület eset-
legessége és költészete, valamint az indulatos
gesztus, de már a festékpázmákat vízszintes
rendbe kényszerítő szigorban.

Ami különös, sőt valószínűtlen és mégis tény:
e munkák egy időben, azonos térben készültek
a Henczét ismertté tévő „atmoszféra” festmé-
nyekkel, a hengerrel készített „pötyyös” és „csíkos”
művekkel. Úgy rémlik, akkor kitérőnek látszottak
a művész számára, most majd’ negyven év múltán
– a történeti szemlélet nagyobb dicsőségére – egy
rendkívül izgalmas kísérlet eredményes félbeha-
gyását, kevésbé ironikusan: a döntés dramaturgiá-
ját illusztrálják. Mint egy elharapott mondat...

A sorozat – így utólag, rejtőzéséből előbuk-
kanva, pszeudó történetet írta-sugallva
– festői pályák sajátos, élénk és termékeny
véletlenekre alapuló érintkezését is megvilágítja.
A széles ecsettel többszörösen átfestett, vissza-
kaparással „motivált” felületeken a megformált
(a művészetre utaló vagy azt szimbolizáló jel)
és a formátlan (vagy formátlanok tételezett
sík, máskor tér) kapcsolata a látott és a tudott
sajátos fölcserélhetőségére, a döntés érveinek
homályosságára, a választás zavarára, az akart és
akaratlan dialektikájára utal. Ahogy több, mint tíz

HENCZE TAMÁS
Cím nélkül XIII., 1973.
ofszet festék,
papír, 50×35 cm,
© fotó: Juhász Imre

HENCZE TAMÁS
Cím nélkül XVII., 1973.
ofszet festék,
papír, 50×35 cm,
© fotó: Juhász Imre

évvel később, a nyolcvanas évek közepén-végén KÁROLYI ZSIGMOND fotó- és olajfestményein egy elemi jel, a szimbólumnak, allegóriának, metaforának egyként tekinthető forma, a kereszteződés összes jelentéssíkját egyetlen jelben akumuláló X emelkedik alapmotívummá, s lesz a sokszorozás révén szinte narratívá, a narráció pedig kibontja a benne rejlő tudott és sejtett jelentések szertelen halmazát, úgy e művek némelyikén is egymásba oldódnak és egymást erősítik az átlók, a keresztek, az ikszek. Hencze munkáin a motívum egy laza struktúra elemeként marad meg, Károlyi művein viszont már kaotikusnak tetsző szövedékké bonyolódik, de sem itt, sem ott nem hagy helyet a didakszisnak vagy az irodalmias értelmezésnek.

A többször átfestett felületek, az újabb és újabb rétegek egyszersmind olyan tereket nyitnak meg, amelyek nem a végtelenbe nyílnak, nem a tágasságot sejtetik, mint a hengerrel készített „atmoszféra” képek, hanem a felület, a faktúra kikövetkeztethetetlen értelmű, de mégis realiztikus zártságára utalnak. Az egymásra rakott, az egymásra húzott festékrétegek kvázi-expresszivitása ugyanakkor visszautal a korábbi gesztusfestmények indulatos mozdulataira, de – furcsa mód – nem a festés eufóriáját sugallják: a fotószerű feketék és szürkék, a depresszív, tört zöldök, sárgák, kékek fegyelmezett-séggé merevítik „a festés örömét”.

Néhány képen megidéződnek klasszikus konstruktivista jegyek, és utalások szintjén felrémlik a hetvenes évekből a francia Support/Surface csoport intelligens festészeti gyakorlata és érzéki elmélete is. Ahogy majd a kilencvenes évek elejétől TOLVALY ERNŐ is azonos értékű felületeket rendelt festményein egymás mellé, hogy egy, Henczéénél lazább, ám mégis feszült, szemérmesen színes szerkezetet teremtsen, mely a képet alkotó „technikai” elemekből szerveződő másfajta struktúrával élt együtt, pontosabban ütköződött azzal. Tolvaly Ernő ekkortájt készült képeinek is a felületek érzékisége, kvázi-látványelvűsége adta a további értelmezési lehetőséget. A művek egyszerre szóltak a hordozó és a felület, a fedőréteg világszerűségéről, a jelenség és lényeg egymásba-csúszásáról, a tények tényvalóságáról, vagy épp ellenkezőleg, az illúzió homályáról. Meg az áttetszőségről, a homály születéséről. Hencze „megtalált képein” és Tolvaly műveiben egyaránt rendkívül fontos a transzparencia, mely egyszerre fizikai és spirituális jelenség, s talán a materiális és immateriális kettősségének jelképe. E képeket nézve természetesen kínálkozik a kérdés: mi történt volna, ha befejeződik a mondat, Hencze ezt az utat folytatja? Banalitás, nem érdekes. Az azonban igen: a sorozat nem csak Hencze Tamás életművének szempontjából rendkívül fontos, de – biztos vagyok abban, hogy – a 20. századi magyar festészet megítélését is módosítja.

HENCZE TAMÁS
Cím nélkül XXII., 1973. ofszet festék, papír, 50x35 cm. © fotó: Juhász Imre

